

| Od Redakcji

Niniejszy tom skoncentrowany jest na przejawach obywatelskości w dyskursie społecznym oraz śledzeniu procesów zmian społeczno-kulturowych w obszarach obyczajowości, zarówno tych zachodzących współcześnie, jak i tych ukazanych z perspektywy historyczno-kulturowej.

Przemiany społeczno-kulturowe, jako jedna z głównych cech ludzkości i rozwoju cywilizacji, obejmują swym zasięgiem niemal wszystkie obszary życia i funkcjonowania człowieka, w tym środowisko naturalne i społeczno-kulturowe – odnoszą się więc do obszarów życia społecznego (edukacyjnego, zawodowego, organizacyjnego, inaczej publicznego) i prywatnego (domu, rodziny, znajomych, zainteresowań, czasu wolnego) oraz sfer życia człowieka: fizycznej, psychicznej i duchowej (uczuciowości). Przedmiotem zainteresowań badaczy stały się zatem zjawiska społeczne podlegające procesom przemian gwałtownych (rewolucje), a także ewolucyjnych (rozwój cywilizacyjny i postęp). Skupili oni swą uwagę na różnych aspektach przemian obyczaju i norm kulturowych oraz postaw i działań społecznych wobec zmian środowiska społecznego i kulturowego wspólnot ludzkich.

Analizy autorów dotyczące współczesnej działalności społecznej i zaangażowania obywatelskiego dokonywane są z perspektywy zachodzących zmian społecznych we współczesnych społeczeństwach kultury Zachodu oraz wyzwań, z którymi mierzą się członkowie opisywanych społeczeństw (także tych zaistniałych w czasie pandemii COVID-19), i prób radzenia sobie z nimi poprzez inicjatywy obywatelskie. Wśród artykułów znalazły się również analizy genezy społeczno-historycznej postaw obywatelskich.

Artykułem prezentującym zagadnienie obyczaju i jego przemian z perspektywy historycznej jest tekst Jana Grada pt. *„Reformacja obyczajów polskich” dla „naprawy Rzeczypospolitej” a wzór obywatela w wybranych koncepcjach polskiej myśli społecznej XVI–XVII wieku*, w którym znajdujemy analizę pojęcia obywatela wywiedzioną z myśli przedstawicieli polskiej filozofii społecznej: Andrzeja

Frycza Modrzewskiego, Piotra Skargi i Szymona Starowolskiego, jako przykładów prekursorów nowych praw i powszechnych obyczajów w Rzeczypospolitej. Miały one formować nowy wzór obywatela jako członka wspólnoty państwowej, mieszkańca wsi, miasta, regionu czy państwa, obywatela z powinnościami wobec państwa i działaniem na jego rzecz.

W artykule pt. *Wiedeńska arka Noego. Chrześcijańskie inicjatywy pomocowe dla prześladowanych Żydów w Austrii i w III Rzeszy – wybrane aspekty i świadectwa* Małgorzata Grzywacz przedstawia rys historyczny przemian Austrii po rozpadzie monarchii austro-węgierskiej oraz analizuje przypadki świadectw pomocy udzielanej prześladowanym Żydom w tamtym okresie jako przejaw inicjatyw pomocowych religijnych i świeckich ze strony środowisk pozażydowskich.

Paulina Depczyńska porusza z kolei kwestię definiowania i roli pojęcia *Bildung* charakterystycznego dla edukacji obywatelskiej Szwajcarii w artykule pt. *Rola pojęcia Bildung w konstruowaniu ram dla edukacji obywatelskiej w Szwajcarii*. Autorka poddaje w nim analizie wybrane aspekty edukacji obywatelskiej (*politische Bildung*) w Szwajcarii jako konstrukcji teoretycznej w świetle pojęcia *Bildung* i praktycznego modelu działania w perspektywie polsko- i niemieckojęzycznej literatury przedmiotu, w której można wyróżnić dwie perspektywy definicyjne tego pojęcia: wertykalną i horyzontalną.

W następnym artykule pt. *Znaczenie i normatywność współczesnej obyczajowości w kształtowaniu się sfery publicznej* Andrzej Bełkot przedstawia swoją wizję obyczajowości w sferze publicznej. Sytuuje obyczaj w ujęciu rutyny i normatywizmu, które określają stopień obligatoryjności obyczajów w życiu wspólnoty oraz sposoby jego realizacji. Opisuje zasady obowiązywania obyczajów w społeczeństwach zamkniętych i otwartych, gdzie „przykład i powtórzenie” tradycji obyczajowej społeczeństw zamkniętych zostają zastąpione racjonalną obywatelską krytyką norm i dyrektyw wariantu otwartego. Dochodzi wówczas do wyłonienia się sfery publicznej jako przestrzeni kluczowej dla życia społecznego w wymiarze politycznym, tj. uzgadniania celów wiążących wszystkich zainteresowanych. Te i inne aspekty obyczajowości autor rozważa na przykładzie współczesnych przemian obyczajów.

Tematyką obywatelskości i obyczajów zajęła się również Małgorzata Borkowska-Nowak w artykule pt. *Ciało w kontekście przemian obyczajowych a wzorce obywatelskości*. Autorka wskazuje na zmiany postaw obywatelskich i przemian obyczajów zachodzących w czasach współczesnych w oparciu o przekształcenia dotąd obowiązujących podstaw filozoficzno-ideologicznych jako przyczyn i mechanizmów owych zmian. Prezentowany artykuł jest próbą analizy zacho-

dzących przemian obyczaju na przykładzie postrzegania oraz funkcjonowania ciała we współczesności.

Kolejne artykuły zawierają opisy działalności społeczności lokalnych oraz inicjatyw społecznych ostatnich dekad, w tym tych spowodowanych pandemią.

W artykule Doroty Angutek pt. *Wzory animacji i reprodukcji tradycji na prowincji w dobie ponowoczesności na przykładzie hafciarskiej tradycji wynalezionej w regionie Krajny* znajdziemy omówienie zorganizowanych działań animatorów kultury w regionie Krajny, skupionych na reprodukcji zjawisk powiązanych z tradycją ludową. Autorka analizuje to zjawisko w kontekście zapotrzebowania na grupowe reprodukcje tradycyjnych form wzornictwa, które jest reakcją na indywidualizację społeczeństwa ponowoczesnego, izolację w warunkach lockdownu, chęć określenia własnej tożsamości grupowej oraz zacieśniania spersonalizowanych więzi międzyludzkich. Jak podkreśla, obecne obrzędy i obyczaje w świadomości ich uczestników nie zachowują tradycyjnie narosłych sensów symbolicznych, a jedynie pozostają „śladami w pamięci” zbiorowej.

Na przykładzie protestu środowiska aktywistów prozwierzęcych stosujących niestandardowe sposoby komunikacji Hanna Mamzer w artykule pt. *Zróżnicowanie form społecznych wypowiedzi przeciw myślistwu* opisuje specyficzną formę protestu „grzybiarek”, wywołanego nowelizacją prawa łowieckiego z 2017 r. Jest on przykładem oporu społecznego, ujmowanego w kategoriach nieposłuszeństwa obywatelskiego w rozumieniu Henry’ego Davida Thoreau, mającego na celu potępienie myślistwa i jego uprawnień. Autorka proponuje interpretować ten protest w kategoriach karnawalizacji, oznaczającej zawieszenie lub zakwestionowanie rządzących światem praw i oficjalnych hierarchii, jako specyficznej formy społecznego nieposłuszeństwa.

Małgorzata Durzewska w artykule pt. *Współczesne formy inicjatyw społecznych w dobie pandemii COVID-19 na przykładzie wybranych rodzimych inicjatyw lokalnych* analizuje przemiany społeczno-kulturowe w dobie pandemii, odwołując się do internetowych inicjatyw społecznych, takich jak: Wirtualna Po-Dzielnia, Widzialna Ręka, Kultura w kwarantannie i inne, jako przejawów współczesnej solidarności społecznej, której platformą działalności i komunikacji stał się internet, w tym portale społecznościowe. To zjawisko społeczno-kulturowe jest jej zdaniem specyficzną formą aktywizacji społeczeństwa i przejawem prospołecznych postaw członków społeczeństw obywatelskich działających w kulturze internetu. Autorka przedstawia to zagadnienie w kontekście kultury adaptacyjnej, jako współczesny etap zmiany społeczno-kulturowej.

Tom zamykają rozważania na temat kondycji chrześcijańskiej myśli społecznej i badań nad pojęciami adaptacji i emergencji zawarte w artykule Janusza Dworaka i Henryka A. Kretka pt. *Nowe aspekty emergencji a postrzeczliwość w kontekście chrześcijańskiej nauki społecznej*. Autorzy skupili się w nim na poszukiwaniu odpowiedzi na pytanie: w jaki sposób zjawiska emergentne wpływają na postrzeganie rzeczywistości? Przyjętą przez nich metodą badawczą jest analogia, rozumiana jako sposób analizowania struktur podobnych do siebie układów przy wykorzystaniu pojęcia emergencji jako narzędzia opisu postrzeczliwości.